

Õigusloomega seotud konsolideeritud dokument

17.4.2019

EP-PE_TC1-COD(2018)0209

*****I**

EUROOPA PARLAMENDI SEISUKOHT

vastu võetud esimesel lugemisel 17. aprillil 2019. aastal eesmärgiga võtta vastu Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) .../..., millega luuakse keskkonna- ja kliimameetmete programm (LIFE) ning tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 1293/2013
(EP-PE_TC1-COD(2018)0209)

PE624.295v01-00

EUROOPA PARLAMENDI SEISUKOHT,

vastu võetud esimesel lugemisel 17. aprillil 2019. aastal,

eesmärgiga võtta vastu Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) .../..., millega luuakse keskkonna- ja kliimameetmete programm (LIFE) ning tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 1293/2013

(EMPs kohaldatav tekst)

EUROOPA PARLAMENT JA EUROOPA LIIDU NÕUKOGU,

võttes arvesse Euroopa Liidu toimimise lepingut, eriti selle artikli 192 *lõiget 1*,

võttes arvesse Euroopa Komisjoni ettepanekut,

olles edastanud seadusandliku akti eelnõu liikmesriikide parlamentidele,

võttes arvesse Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamust¹,

võttes arvesse Regioonide Komitee arvamust²,

toimides seadusandliku tavamenetluse kohaselt³

ning arvestades järgmist:

- (1) Liidu keskkonna-, kliima- ja asjakohane *energiapoliitika* ning vastavad õigusaktid on keskkonna seisundit suurel määral parandanud. Kuid endiselt on lahendamata olulised keskkonna- ja kliimaprobleemid, millel on nende tähelepanuta jätmise korral liidu ja selle kodanike heaolu jaoks märkimisväärsed negatiivsed tagajärjed.
- (2) Keskkonna- ja kliimameetmete programm (LIFE), mis loodi Euroopa Parlamendi ja

¹ ELT C ..., ..., lk ...

² ELT C ..., ..., lk ...

³ Euroopa Parlamendi 17. aprilli 2019. aasta seisukoht. Hallil taustal tekst ei ole institutsioonidevaheliste läbirääkimiste raames kokku lepitud.

nõukogu määrusega (EL) nr 1293/2013¹ ajavahemikuks 2014–2020, on viimane paljudest 25 aasta jooksul rakendatud liidu programmidest, millega toetatakse keskkonna- ja kliimaalaste õigusaktide ning poliitiliste prioriteetide rakendamist. Programm hinnati hiljutisel vahehindamisel² tulemuslikuks, tõhusaks ja asjakohaseks. Perioodi 2014–2020 programmi LIFE tuleks seetõttu jätkata teatavate muudatustega, mis tehti kindlaks vahehindamisel ja sellele järgnenud hindamiste käigus. Sellest tulenevalt tuleks aastaga 2021. algavaks perioodiks kehtestada keskkonna ja kliimameetmete programm LIFE (edaspidi „programm *LIFE*“).

- (3) Et püüelda keskkonna-, kliima ja *asjakohastes* energiaalastes õigusaktides, poliitikas, kavades ja rahvusvaheliste kohustustega seatud liidu eesmärkide ja sihtide saavutamise poole, peaks programm *LIFE* aitama *koosõlas õiglase üleminekuga* minna üle *kestlikule*, ringluspõhisele, energiatõhusale, *taastuenergiapõhisele*, *kliimaneutraalsele* ja kliimamuutustele vastupanuvõimelisele majandusele, aitama kaitsta, taastada ja parandada keskkonna, *sh õhu, vee ja mullastiku kvaliteeti ja tervist* ning peatada ja ümber pöörata bioloogilise mitmekesisuse vähenemine, *muu hulgas toetades Natura 2000 võrgustiku rakendamist ja haldamist ning võideldes ökosüsteemide seisukorra halvenemise vastu* kas otsese sekkumise või kõnealuste eesmärkide muudesse poliitikasuundadesse lõimimise abil. *Programmiga LIFE tuleks toetada ka ELi toimimise lepingu artikli 192 lõike 3 kohaselt vastu võetud üldiste tegevusprogrammide (näiteks seitsmes keskkonnaalane tegevusprogramm³) rakendamist.*
- (4) Liit on võtnud kohustuse töötada välja igakülgsed meetmed ÜRO kestliku arengu tegevuskava 2030 kestliku arengu eesmärkide saavutamiseks, milles rõhutatakse olulist seost loodusvarade pikaajalise kättesaadavuse tagamiseks vajaliku majandamise ja ökosüsteemi teenuste vahel, samuti nende seost inimeste tervise ning kestliku ja sotsiaalselt kaasava majanduskasvu vahel. Seda silmas pidades peaks

¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. detsembri 2013. aasta määrus (EL) nr 1293/2013, millega luuakse keskkonna- ja kliimameetmete programm (LIFE) ning tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 614/2007 (ELT L 347, 20.12.2013, lk 185).

² Aruanne keskkonna ja kliimameetmete programmi (LIFE) vahehindamise kohta ([SWD\(2017\)0355](#)).

³ *Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. novembri 2013. aasta otsus nr 1386/2013/EL, milles käsitletakse liidu üldist keskkonnaalast tegevusprogrammi aastani 2020 „Hea elu maakera võimaluste piires“ (ELT L 354, 28.12.2013, lk 171).*

programm *LIFE lähtuma solidaarsuse põhimõttest ning* oluliselt panustama nii majandusarengusse kui ka sotsiaalse sidususe suurendamisse.

- (4a) *Kestliku arengu edendamiseks tuleks keskkonna- ja kliimakaitseõuded integreerida kõigi liidu poliitikavaldkondade ja meetmete määratlemisse ja rakendamisse. Seetõttu tuleks edendada koostoimet ja vastastikust täiendavust muude liidu rahastamisprogrammidega, sealhulgas soodustades selliste tegevuste rahastamist, mis täiendavad strateegilisi integreeritud projekte ja strateegilisi loodusprojekte ning toetavad programmi LIFE raames välja töötatud lahenduste kasutuselevõttu ja kordamist. Topeltrahastamise vältimiseks on vajalik kooskõlastamine. Komisjon ja liikmesriigid peaksid võtma meetmeid, et vältida eri rahastamisvahenditest tulenevate aruandluskohustuste tõttu projekti toetusesaajatele langevat täiendavat halduskoormust ja -kattuvust.*
- (5) Programm *LIFE* peaks aitama kaasa kestlikule arengule ning liidu keskkonna-, kliima- ja asjakohaste *energiaalaste* õigusaktide, strateegiate, kavade ja eelkõige selliste rahvusvaheliste kohustuste alusel võetud eesmärkide ja sihtide täitmisel nagu ÜRO kestliku arengu tegevuskava 2030¹, bioloogilise mitmekesisuse konventsioon², ÜRO kliimamuutuste raamkonventsiooni alusel vastu võetud Pariisi kokkulepe³ („Pariisi kliimakokkulepe“) ning muu hulgas *UNECE keskkonnainfo kättesaadavuse ja keskkonnaasjade otsustamises üldsuse osalemise ning neis asjus kohtu poole pöördumise konventsioon* („Århusi konventsioon“), *UNECE piiriülese õhusaaste kauglevi konventsioon*, *ÜRO ohtlike jäätmete riikidevahelise veo ja nende kõrvaldamise kontrolli Baseli konventsioon*, *ÜRO teatavate ohtlike kemikaalide ja pestitsiididega rahvusvaheliseks kauplemiseks nõusoleku saamise korda käsitlev Rotterdami konventsioon* ja *ÜRO püsivate orgaaniliste saasteainete Stockholmi konventsioon*.

- (6a) *Liit peab väga tähtsaks programmi LIFE projektide tulemuste pikaajalist*

¹ Kestliku arengu tegevuskava 2030, vastu võetud ÜRO Peaassamblee resolutsiooniga 25.9.2015.

² Nõukogu 25. oktoobri 1993. aasta otsus 93/626/EMÜ bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni sõlmimise kohta (EÜT L 309, 13.12.1993, lk 1).

³ ELT L 282, 19.10.2016, lk 4.

kestlikkust ning suutlikkust tagada ja säilitada neid tulemusi pärast projekti rakendamist, muu hulgas projekti jätkamise, kordamise ja/või ülekandmise kaudu.

- (7) Pariisi kliimakokkuleppes tulenevate liidu kohustuste täitmiseks on liit vaja muuta *kestlikuks, ringluspõhiseks, energiatõhusaks, taastuvenergiapõhiseks, kliimaneutraalseks* ja kliimamuutustele vastupanuvõimeliseks ühiskonnaks. See omakorda nõuab meetmeid, mis on suunatud eelkõige praegu suurima *kasvuhoonegaaside heitega* ja enimsaastavatele sektoritele, *ning millega edendatakse energiatõhusust ja taastuvenergiat* ning mis aitavad ellu viia 2030. aasta energia- ja kliimapoliitika raamistikku ning liikmesriikide lõimitud riiklikke energia- ja kliimakavasid ning *rakendada* sajandi keskpaigani ulatuvat ja pikaajalist liidu kliima- ja energiastrateegiat *kooskõlas Pariisi kokkuleppe pikaajaliste eesmärkidega*. Programm *LIFE* peaks hõlmama ka meetmeid, mis aitavad rakendada liidu kliimamuutustega kohanemise poliitikat, et vähendada kaitsetust kliimamuutuste kahjuliku mõju ees.
- (7a) *Programmi LIFE uue puhtale energiale ülemineku allprogrammi projektid peaksid keskenduma suutlikkuse suurendamisele ning teadmiste, oskuste, innovaatiliste tehnoloogiate, meetodite ja lahenduste levitamisele, et saavutada taastuvenergiale üleminekut ja energiatõhususe suurendamist käsitlevate liidu õigusaktide ja poliitikameetmete eesmärgid. Need on tavaliselt koordineerivad ja toetavad meetmed, millel on suur ELi lisaväärtus ja mille eesmärk on kõrvaldada turutõkked, mis takistavad sotsiaalmajanduslikku üleminekut säästvale energiale, tavaliselt osalevad neis väikesed ja keskmise suurusega sidusrühmad ning paljud osalejad, sealhulgas kohalikud ja piirkondlikud ametiasutused ning mittetulundusühendused. Nende meetmetega kaasnevad paljud hüved, näiteks võitlus energiaostuvõimetuse vastu, parem siseõhu kvaliteet, kohalike saasteainete vähendamine tänu energiatõhususe parandamisele ja suurem taastuvenergia jaotus ning nendega antakse positiivne panus kohalikku majandusse ja aidatakse saavutada sotsiaalselt kaasavat majanduskasvu.*
- (8) *Selleks et anda panus kliimamuutuste leevendamisse ja liidu CO₂-heite vähendamise alaste rahvusvaheliste kohustuste saavutamisse, tuleb energiasektori ümberkujundamist kiirendada. Energiatõhususe parandamise ja taastuvenergia toetamiseks vajalikud suutlikkuse suurendamise meetmed, mida kuni 2020. aastani*

rahastatakse programmi „Horisont 2020“¹ raames, tuleks **lõimida programmi LIFE uue puhtale energiale ülemineku allprogrammiga**, kuna nende eesmärk ei ole rahastada teaduse tipptaset ja luua innovatsiooni, vaid hõlbustada juba olemasoleva **taastuvenergia ja energiatõhususe** tehnoloogia kasutuselevõttu, mis aitab kaasa kliimamuutuste leevendamisele. **Programm LIFE peaks hõlmama kõiki sidusrühmi ja sektoreid, mis on seotud puhtale energiale üleminekuga.** Kõnealuste suutlikkuse suurendamise meetmete lisamisega programmi **LIFE** on võimalik tekitada koostoimet allprogrammide vahel ja suurendada liidu rahastamise üldist sidusust. Seepärast tuleks koguda ja levitada andmeid LIFE projektide, sealhulgas programmi „Euroopa horisont“ ja selle eelkäijate olemasolevate teadusalaste ja innovatsioonilahenduste rakendamise kohta.

- (9) **Energiatõhususe direktiivi² muutmise mõju hinnangus** leitakse, et liidu 2030. aasta energiatõhususe eesmärkide saavutamiseks on vaja aastatel 2021–2030 täiendavalt investeerida 177 miljardit eurot aastas. Kõige suuremad puudujäägid on seotud investeeringutega hoonete CO₂-heite vähendamisse (energiatõhusus ja väiksemahulised taastuvenergiaallikad), kus kapitali tuleb suunata laadilt väga hajutatud projektidesse. **Kiiret üleminekut taastuvenergiale ja energiatõhususe parandamist hõlmava** puhtale energeetikale ülemineku allprogrammi üks eesmärk on suurendada **selliste** projektide arendamise ja koondamise suutlikkust, millega aidatakse kasutada ära Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide rahalisi vahendeid ja võimendada investeeringuid **taastuvenergiasse ja energiatõhususse** ka programmiga InvestEU ette nähtud rahastamisvahenditest.
- (9a) **Programm LIFE on ainus konkreetselt keskkonna- ja kliimameetetele suunatud programm, mistõttu on sellel oluline roll liidu õigusaktide ja poliitikameetete rakendamise toetamisel nendes valdkondades.**

¹ **Programmi „Horisont 2020“ III osa „Ühiskondlikud väljakutsed“ erieesmärk „Turvaline, puhas ja tõhus energia“ (nõukogu 3. detsembri 2013. aasta otsus 2013/743/EL, millega kehtestatakse teadusuuringute ja innovatsiooni 2014.–2020. aasta raamprogrammi „Horisont 2020“ rakendamise eriprogramm ning tunnistatakse kehtetuks otsused 2006/971/EÜ, 2006/972/EÜ, 2006/973/EÜ, 2006/974/EÜ ja 2006/975/EÜ (ELT L 347, 20.12.2013, lk 965)).**

² **Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. detsembri 2018. aasta direktiiv (EL) 2018/2002, millega muudetakse direktiivi 2012/27/EL, milles käsitletakse energiatõhusust (ELT L 328, 21.12.2018, lk 210).**

- (10) Koostoime programmiga „Euroopa horisont“ peaks ***hõlbustama seda***, et keskkonna-, kliima- energiaprobleemide lahendamise seotud investeerimisvajadused ELis selgitatakse välja ja määratakse kindlaks nimetatud programmi strateegiliste uuringute ja innovatsiooni kavandamise protsessi käigus. Programm LIFE peaks olema jätkuvalt ELi keskkonna-, kliima- ja ***asjakohase energiapoliitika*** ja õigusaktide rakendamise kiirendaja, sealhulgas vahend programmi „Euroopa horisont“ teadus- ja innovatsioonialaste tulemuste kasutuselevõtuks ja kohaldamiseks ning aitama neid rakendada suuremas ulatuses seal, kus need aitavad lahendada keskkonna-, kliima- või ***energiasüsteemi ümberkujundamisega*** seotud küsimusi. Programmi „Euroopa horisont“ Euroopa Innovatsiooninõukogu võib pakkuda toetust, et laiendada ja turustada uusi murrangulisi ideid, mis võivad tekkida LIFE projektide rakendamisel. ***Samamoodi tuleks arvesse võtta ka koostoimet heitkogustega kauplemise süsteemi innovatsioonifondiga.***
- (11) Meede, mis on saanud toetust programmist ***LIFE***, võib saada toetust ka muudest liidu programmide, tingimusel et neist toetustest ei kaeta samu kulusid. Meetmeid, mis saavad rahastust erinevate liidu programmide alusel, ***tuleks auditeerida*** vaid ühe korra, hõlmates kõiki asjaomaseid programme ja vastavaid kohaldatavaid eeskirju.
- (12) ***Komisjoni*** viimane ***teatis*** keskkonnapoliitika rakendamise läbivaatamise ***kohta***¹ näitab, et tuleb astuda olulisi samme, et kiirendada liidu keskkonnaalase õigustiku rakendamist ning tõhustada keskkonna- ja kliimaeesmärkide lõimimist ***ja süvalaiendamist*** teistesse poliitikavaldkondadesse. Seetõttu peaks programm ***LIFE*** toimima katalüsaatorina, ***et tegeleda horisontaalsete, süsteemsete probleemide ja keskkonnapoliitika rakendamise läbivaatamisel tuvastatud rakendamispuuduste algpõhjustega ning saavutada vajalikud edusammud*** uute lähenemisviiside väljatöötamise, katsetamise ja kordamise, poliitika väljatöötamise, järelevalve ja läbivaatamise, ***parandades keskkonna-, kliimamuutuste ja energiasüsteemi ümberkujundamisega seotud küsimustes juhtimist, sealhulgas kõigil tasanditel sidusrühmade kaasatuse suurendamise, suutlikkuse suurendamise, teabevahetuse ja teadlikkuse parandamise kaudu***, ELi investeerimisprogrammide või muudest

¹ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele – „ELi keskkonnapoliitika rakendamise läbivaatamine. Ühised probleemid ja ühised jõupingutused paremate tulemuste saavutamiseks“ (COM(2017)0063).

rahastamisallikatest investeringute koondamise ning selliste meetmete toetamise kaudu, mis aitavad ületada erinevaid takistusi peamiste keskkonnaõigusega ette nähtud kavade tõhusal rakendamisel.

- (13) Bioloogilise mitmekesisuse vähenemise *ja ökosüsteemide seisukorra halvenemise* peatamiseks ja selle tendentsi ümberpööramiseks, sealhulgas mere ökosüsteemides, on vaja toetada asjakohaste liidu õigusaktide ja poliitika (sh ELi bioloogilise mitmekesisuse strateegia 2020¹, nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ² ja Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ³ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1143/2014⁴) väljatöötamist, rakendamist, jõustamist ja hindamist, eelkõige luues alustadmisi poliitika väljatöötamiseks ja rakendamiseks ning arendades, katsetades, tutvustades ja kohaldades parimaid tavasid ja lahendusi, *nagu tõhus haldus*, seoses väikesemahulise või konkreetsete kohalike, piirkondlike või riiklike vajadustega kohandatud tegevusega, sealhulgas terviklikud lähenemisviisid direktiivi 92/43/EMÜ kohaste tähtsusjärjestatud tegevuskavade rakendamiseks. Liit *ja liikmesriigid peaksid jälgima oma* bioloogilise mitmekesisusega seoses tehtavaid kulutusi, et täita oma andmete esitamise kohustusi bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni raames. Tuleks täita ka muudes asjakohastes liidu õigusaktides sätestatud jälgimisnõuded. *Bioloogilise mitmekesisusega seotud liidu kulutuste jälgimiseks kasutatakse spetsiaalset markerite kogumit*⁵.
- (14) Hiljutised hindamised (sh ELi bioloogilise mitmekesisuse strateegia aastani 2020 ja loodusalaste õigusaktide toimivuskontroll) näitavad, et üks peamisi liidu loodusalaste õigusaktide ja bioloogilise mitmekesisuse strateegia puuduliku rakendamise põhjuseid on ebapiisav rahastamine. Peamised liidu rahastamisvahendid (näiteks Euroopa Regionaalarengu Fond, Ühtekuuluvusfond, Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfond ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfond) võivad anda *täiendava* olulise panuse nende vajaduste rahuldamiseks. Meetmete lõimimist saaks

¹ COM(2011)0244.

² Nõukogu 21. mai 1992. aasta direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.7.1992, lk 7).

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 30. novembri 2009. aasta direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.1.2010, lk 7).

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. oktoobri 2014. aasta määrus (EL) nr 1143/2014 looduslikku tasakaalu ohustavate võõrliikide sissetoomise ja levimise ennetamise ja ohjamise kohta (ELT L 317, 4.11.2014, lk 35).

⁵ *SEC(2017)0250*.

programmiga **LIFE** veelgi tõhustada selliste strateegiliste loodusprojektide kaudu, mille eesmärk on kiirendada liidu loodus- ja bioloogilise mitmekesisuse alaste õigusaktide ja poliitika rakendamist, sealhulgas direktiivi 92/43/EMÜ kohases tähtsusjärjestatud tegevuskavas sätestatud meetmed. Strateegiliste loodusprojektidega tuleks liikmesriikides toetada meetmeprogramme asjakohaste looduse ja bioloogilise mitmekesisuse alaste eesmärkide arvesse võtmiseks teistes poliitikasuundades ja rahastamisprogrammides, tagades seega asjakohaste vahendite kasutuselevõtu nende poliitikasuundade rakendamisel. Liikmesriigid võivad otsustada oma ühise põllumajanduspoliitika strateegiakavas kasutada teatava osa Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondi eraldistest selleks, et toetada käesolevas määruses määratletud strateegiliste loodusprojektide täiendamiseks võetavaid meetmeid.

- (15) Euroopa ülemereterritooriumide bioloogilist mitmekesisust ja ökosüsteemi teenuseid käsitleva vabatahtliku kavaga (BEST) edendatakse bioloogilise mitmekesisuse, sealhulgas mere bioloogilise mitmekesisuse säilitamist ning ökosüsteemi teenuste säästvat kasutamist, sealhulgas ökosüsteemipõhiseid lähenemisviise kliimamuutuste leevendamiseks ja nendega kohanemiseks, liidu äärepoolseimates piirkondades ning ülemeremaadel ja -territooriumitel. BEST on aidanud **2011. aastal vastuvõetud BEST ettevalmistava meetme ja sellele järgnenud BEST 2.0 programmi ja BEST RUP projekti abil** suurendada teadlikkust äärepoolseimate piirkondade ning ülemeremaade ja -territooriumide ökoloogilisest tähtsusest **ja nende ülitähtsast rollist** maailma bioloogilise mitmekesisuse säilitamisel. **Komisjoni hinnangul vajatakse kõnealustel territooriumidel kohapealsete projektide jaoks rahalist toetust 8 miljonit eurot aastas.** Ülemeremaade ja -territooriumide ministrid väljendasid oma 2017. ja 2018. aasta deklaratsioonides rahulolu kõnealuse bioloogilise mitmekesisuse kaitseks loodud väiketoetuste kava üle. **Seepärast** on asjakohane **anda** programmist **LIFE väiketoetusi** bioloogilise mitmekesisuse kaitsmiseks, **sealhulgas suutlikkuse suurendamiseks ja katalüütilise mõjuga meetmete rahastamiseks** nii äärepoolseimates piirkondades kui ka ülemeremaades ja -territooriumidel.
- (16) Ringmajanduse **ja ressursitõhususe** edendamiseks tuleb muuta **seada**, kuidas disainida, toota, tarbida, **parandada, korduskasutada, ringlusse võtta** ja kõrvaldada materjale ja tooteid, sealhulgas plasti, **keskendudes toodete kogu olelusringile.**

Programm *LIFE* peaks toetama üleminekut ringmajanduse mudelile rahalise toetuse abil, mida antakse eri osalistele (ettevõtjad, ametiasutused ja tarbijad), eelkõige kohaldades, arendades ja kasutades uuesti parimat tehnoloogiat, parimaid tavasid ja lahendusi, mis on kohandatud konkreetsete kohalike, piirkondlike või riiklike vajadustega, sealhulgas *jäätmehierarhia kohaldamise ning* jäätmekäitlus- ja jäätmetekke vältimise kavade rakendamist käsitlevate terviklike lähenemisviiside kaudu. *Komisjoni 16. jaanuari 2018. aasta teatise „Euroopa strateegia plasti kohta ringmajanduses“* rakendamise toetamise kaudu on võimalik võtta meetmeid eelkõige mereprügi vähendamiseks.

- (16a) *Keskkonnakaitse kõrge tase on liidu kodanike tervise ja heaolu jaoks äärmiselt oluline. Programm peaks toetama liidu eesmärki toota ja kasutada kemikaale nii, et kahjulik mõju inimeste tervisele ja keskkonnale viidaks miinimumini, seades eesmärgiks saavutada ELis mürgivaba keskkond. Programm peaks toetama ka tegevusi, millega aidatakse kaasa Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2002/49/EÜ¹ rakendamisele, et saavutada sellised müratasemed, mis ei avalda inimeste tervisele märkimisväärset mõju ega ohusta seda.*
- (17) Liidu õhukvaliteedi poliitika pikaajaline eesmärk on saavutada õhukvaliteedi tase, mis ei põhjusta märkimisväärseid negatiivseid mõjusid ega riske inimeste tervisele *ega keskkonnale, tugevdades samas õhukvaliteedi paranemise ja kasvuhoonegaaside heite vähenemise koostoimet*. Üldsuse teadlikkus õhusaastest on suur ja kodanikud ootavad ametiasutustelt tegusid, *eelkõige piirkondades, kus elanikkond ja ökosüsteemid puutuvad kokku suure hulga õhusaasteainetega*. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivis (EL) 2016/2284² rõhutatakse liidupoolse rahastuse rolli puhta õhu eesmärkide saavutamisel. Seega peaks programm *LIFE* toetama projekte, sealhulgas strateegilisi integreeritud projekte, millel on potentsiaali finantsvõimendada avaliku ja erasektori vahendeid, pakkuda hea tava näiteid ning kiirendada õhukvaliteedi kavade ja õigusaktide rakendamist kohalikul, piirkondlikul,

¹ *Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. juuni 2002. aasta direktiiv 2002/49/EÜ, mis on seotud keskkonnamüra hindamise ja kontrollimisega – Komisjoni avaldus direktiiviga seotud lepituskomitees, mis käsitleb keskkonnamüra hindamist ja kontrollimist (EÜT L 189, 18.7.2002, lk 12).*

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. detsembri 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/2284, mis käsitleb teatavate õhusaasteainete riiklike heitkoguste vähendamist, millega muudetakse direktiivi 2003/35/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2001/81/EÜ (ELT L 344, 17.12.2016, lk 1).

mitut piirkonda hõlmaval, riiklikul ja riikidevahelisel tasandil.

- (18) Direktiiviga 2000/60/EÜ¹ kehtestati raamistik liidu pinna-, ranniku-, ülemineku- ja põhjavee kaitseks. Direktiivi eesmärke toetab **veepoliitika** eesmärkide parem rakendamine ning muude poliitikavaldkondadega põhjalikum lõimimine. Seega peaks programm *LIFE* toetama projekte, mis aitavad tõhusalt rakendada direktiivi 2000/60/EÜ ja muid liidu veekogudes vee hea seisundi saavutamist toetavaid **asjakohaseid** liidu õigusakte parimate tavade kohaldamise, väljatöötamise ja kordamise abil ning muude ELi programmide kohaste meetmete või muude rahastamisallikate kaudu.
- (19) Merekeskkonna kaitsmine ja taastamine on üks liidu keskkonnapoliitika üldeesmärk. Programm *LIFE* peaks toetama järgmist: bioloogilise mitmekesisuse ja mereökosüsteemide, eelkõige Natura 2000 merealade majandamine, kaitsmine, taastamine ja seire ning liikide kaitse kooskõlas direktiivi 92/43/EMÜ kohaste tähtsusjärjestatud tegevuskavadega; hea keskkonnaseisundi saavutamine vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile 2008/56/EÜ²; puhta ja eluterve merekeskkonna edendamine; **komisjoni teatise „Euroopa strateegia plasti kohta ringmajanduses“** rakendamine **■**, et lahendada eelkõige kaotatud kalapüügivahendite ja mereprügiga seotud probleeme liidu osalemise edendamine rahvusvahelises ookeanide majandamises, mis on oluline ÜRO kestliku arengu tegevuskava 2030 eesmärkide saavutamiseks ning merede hea seisundi tagamiseks ka tulevaste põlvkondade jaoks. Programmi *LIFE* strateegilised integreeritud projektid ja strateegilised loodusprojektid peaksid hõlmama asjakohaseid meetmeid, mille eesmärk on kaitsta merekeskkonda.
- (20) Keskkonna-, kliimamuutuste ja sellega seotud **energiasüsteemi ümberkujundamise** küsimuste juhtimise parandamiseks tuleb kaasata kodanikuühiskond, suurendades üldsuse teadlikkust, **sealhulgas kommunikatsioonistrateegia abil, milles võetakse arvesse uut meediat ja sotsiaalvõrgustikke**, kaasates tarbijad ning laiendades sidusrühmade **osalemist kõikidel tasanditel**, sealhulgas vabaihenduste osalemist

¹ **Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. oktoobri 2000. aasta direktiiv 2000/60/EÜ, millega kehtestatakse ühenduse veepoliitika alane tegevusraamistik.**

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008. aasta direktiiv 2008/56/EÜ, millega kehtestatakse ühenduse merekeskkonnapoliitika-alane tegevusraamistik (merestrategie raamdirektiiv) (ELT L 164, 25.6.2008, lk 19).

asjaomaste poliitikasuundadega seotud konsultatsioonides ja nende rakendamises. *Seepärast on asjakohane, et programmiga toetatakse suurt hulka valitsusväliseid organisatsioone, samuti mittetulundusüksuste võrgustikke, mille eesmärk on liidu üldistes huvides ja mis tegutsevad peamiselt keskkonna- või kliimameetmete valdkonnas, andes konkurentsipõhiselt ja läbipaistvalt tegevustoetusi, et aidata sellistel valitsusvälistel organisatsioonidel, võrgustikel ja üksustel anda tulemuslik panus liidu poliitikasse ning suurendada nende suutlikkust saada tõhusamaks partneriks.*

- (21) Samal ajal kui juhtimise parandamine kõigil tasanditel peaks olema kõigi programmi *LIFE* allprogrammide läbiv eesmärk, peaks programm *LIFE* toetama *keskkonna- ja kliimaõiguse, eelkõige* horisontaalsete keskkonnajuhtimisalaste õigusaktide väljatöötamist, rakendamist, *jõustamist ja täitmist*, sealhulgas selliste õigusaktide, millega rakendatakse Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Euroopa Majanduskomisjoni (UNECE) keskkonnainfo kättesaadavuse, keskkonnaasjade otsustamises üldsuse osalemise ning neis asjus kohtu poole pöördumise konventsiooni¹.
- (22) Programmiga *LIFE* tuleks turuosalisel ette valmistada üleminekuks *kestlikule, ringluspõhisele, energiatõhusale, taastuvenergiapõhisele, kliimanetraalsele ja* kliimamuutustele vastupanuvõimelisele majandusele ning neid selles toetada. Selleks tuleb katsetada uusi äriühingusi, täiendada kutseoskusi, parandada kestlike toodete ja teenuste kättesaadavust tarbijatele, kaasata ja volitada arvamusiidreid ning katsetada uudseid meetodeid olemasolevate protsesside ja ärimaastiku kohandamiseks. Et toetada kestlike lahenduste suuremat levikut turul, tuleks taotleda üldsuse heakskiitu ja tarbijaid rohkem kaasata.
- (22a) *Programmi eesmärk on toetada tehnikate, lähenemisviiside ja parimate tavade esitlemist, et neid korrata ja suuremate programmide raames laiendada. Uuenduslikud lahendused aitaksid parandada keskkonnatoimet ja säästvust, eelkõige mis puudutab säästvate põllumajandustavade arendamist valdkondades, mis on aktiivsed kliima, vee, mullastiku, bioloogilise mitmekesisuse ja jäätmete valdkonnas. Sellega seoses tuleks rõhutada koostöötamist teiste programmide ja poliitikavaldkondadega, näiteks põllumajanduse tootlikkust ja jätkusuutlikust*

¹ ELT L 124, 17.5.2005, lk 4.

käsitleva Euroopa innovatsioonipartnerluse ning ELi keskkonnajuhtimis- ja keskkonnanauditeerimissüsteemiga.

(23) ELi tasandil rahastatakse keskkonna- ja kliimameetmetega seotud investeeringuid peamiselt liidu suurematest rahastamisprogrammidest (kliimaeesmärkide arvesse võtmine). *Seepärast on hädavajalik tõhustada kliimaeesmärkide arvessevõtmise alaseid jõupingutusi, et tagada liidu muude rahastamisprogrammide kestlikkus, bioloogiline mitmekesisus ja ilmastikukindlus ning integreerida kestlikkuse kaitsemeetmed kõikidesse liidu vahenditesse.* Pidades silmas nende kiirendavat rolli, peaksid programmi *LIFE* raames välja töötatud strateegilised integreeritud projektid ja strateegilised loodusprojektid suurendama rahastamisvõimalusi nendest rahastamisprogrammidest ja muudest rahastamisallikatest, näiteks riiklikest vahenditest, ja tekitama koostoimet.

(23a) *Strateegiliste loodusprojektide ja strateegiliste integreeritud projektide edu sõltub tihedast koostööst riiklike, piirkondlike ja kohalike ametiasutuste ning programmi eesmärkidest mõjutatud valitsusväliste osalejate vahel. Seetõttu tuleks kohaldada projektide väljatöötamist, rakendamist, hindamist ja järelevalvet käsitlevate otsuste läbipaistvuse ja avalikustamise põhimõtet, seda eelkõige süvalaiendamise või mitme rahastamisallika korral.*

(24) Pidades silmas kliimamuutustega *koordineeritult ja ambitsioonikalt* võitlemise olulisust kooskõlas liidu kohustustega rakendada Pariisi kokkulepet ning pidada kinni ÜRO kestliku arengu eesmärkidest, aitab programm *LIFE* võtta arvesse kliimameetmeid ja saavutada kogu eelarvet hõlmav eesmärk, mille kohaselt peaks *mitmeaastase finantsraamistiku 2021–2027 kestuse ajal vähemalt 25 % ELi* kulutustest toetama kliimaeesmärkide täitmist, *ning iga-aastast 30 % eesmärki võimalikult kiiresti, kuid hiljemalt 2027. aastaks.* Programmi *LIFE* alusel võetavad meetmed peaksid toetama kliimaeesmärkide saavutamist 61 % ulatuses programmi *LIFE* rahastamispaketist. Programmi *LIFE* ettevalmistamise ja rakendamise ajal tehakse kindlaks asjakohased meetmed ning neid hinnatakse uuesti asjakohaste hindamiste ja läbivaatamiste käigus.

(25) Pidades silmas ELi toimimise lepingu artiklit 349 ja äärepoolseimate piirkondade konkreetseid vajadusi ja haavatavust, tuleks programmi *LIFE* rakendamisel pöörata

piisavat tähelepanu neid piirkondi käsitlevale strateegiale¹. Tuleks võtta arvesse ka muid liidu poliitikasuundi kui keskkonna-, kliima- ja asjaomane energiapoliitika.

- (26) Programmi *LIFE* rakendamise toetamiseks peaks komisjon tegema koostööd programmi *LIFE* riiklike kontaktpunktide *võrgustikuga, et ergutada koostööd riiklike kontaktpunktide teenuste parandamiseks ja tõhustamiseks kogu ELis, ning tõstma esitatud ettepanekute üldist kvaliteeti*, korraldama seminare ja õpikodasid, avaldama programmist *LIFE* rahastatavate projektide nimekirja või viima läbi muid tegevusi, *nagu meediakampaaniad*, et levitada projekti tulemusi, hõlbustada kogemuste, teadmiste ja parimate tavade vahetamist ning projektitulemuste kordamist kogu liidus, *edendades seeläbi koostööd ja teabevahetust*. Selline tegevus peaks keskenduma eelkõige sellistele liikmesriikidele, kus rahastamisvahendeid kasutatakse vähe, ning hõlbustama samas valdkonnas rakendatud ja käimasolevate projektide toetusesaajate, taotlejate või sidusrühmade vahelist teabevahetust ja koostööd. *On ülimalt oluline, et teabevahetusse ja koostöösse kaasataks ka piirkondlikud ja kohalikud omavalitsused ja sidusrühmad.*
- (26a) *Programmi LIFE projektide hindamise ja toetuste andmise kriteerium on kvaliteet. Et aidata kaasa programmi LIFE eesmärkide elluviimisele kogu liidus ja tõsta projektiettepanekute kvaliteeti, tuleks teha kättesaadavaks rahalised vahendid tehnilise abi projektidele, mille eesmärk on edendada tõhusat osalemist programmis LIFE. Komisjon peaks püüdlema tõhusa ja kvaliteedipõhise geograafilise katvuse poole kogu liidus, sealhulgas toetama liikmesriike, et parandada suutlikkuse suurendamise kaudu projektide kvaliteeti. Programmis LIFE madal tõhusa osalemise määr, toetuskõlblike tegevuste kirjeldus ja toetuse andmise kriteeriumid tuuakse välja mitmeaastases tööprogrammis, põhinedes vastavatest liikmesriikidest pärit taotlejate osalemisnäitajal ja edukuse määral, võttes muu hulgas arvesse rahvastiku suurust ja rahvastikutihedust, Natura 2000 võrgustiku alade kogupindala iga liikmesriigi puhul, väljendatuna osana Natura 2000 võrgustiku kogupindalast ja liikmesriigi territooriumi osana, mida katavad Natura 2000 võrgustiku alad. Toetuskõlblike tegevuste eesmärk peaks olema projektitaotluste kvaliteedi parandamine.*
- (27) Liikmesriikidevahelise koostöö hõlbustamiseks on loodud keskkonnaõiguse

¹ *Dok 13715/17 – (COM(2017)0623).*

rakendamise ja jõustamise Euroopa Liidu võrgustik (IMPEL), Euroopa prokuröride võrgustik keskkonnaküsimustes (ENPE) ja Euroopa Liidu kohtunike foorum keskkonnaküsimustes (EUFJE¹), kel on ainulaadne roll liidu keskkonnavalaste õigusaktide täitmise tagamisel. Nendega aidatakse suurendada ühtsust keskkonnavalaste õigusaktide rakendamisel ja täitmise tagamisel kogu liidus, vältides sellega konkurentsi moonutamist, aidatakse parandada keskkonnajärelevalve ning õiguskaitsevahendite kvaliteeti nii liidu kui ka liikmesriikide tasandil võrgustiku kaudu ning nähakse ette teabe ja kogemuste vahetamine eri haldustasanditel, samuti keskkonnaküsimusi ja nõuete täitmise tagamise aspekte, sealhulgas järelevalve ja lubade andmise menetlusi puudutavate koolituste ja põhjalike arutelude kaudu. Võttes arvesse nende panust programmi *LIFE* eesmärkide täitmisse, on asjakohane lubada anda IMPELile, ENPE-le ja EUFJE-le toetust ilma projektikonkursita, et jätkata nende ühingu tegevuse toetamist. Lisaks võib vastavalt finantsmääruse üldnõuetele ka muudel juhtudel toetusetaotlust mitte nõuda, näiteks liikmesriikide poolt määratud ja nende vastutusel tegutsevatelt asutustelt, kui need liikmesriigid on liidu seadusandliku aktiga määratud toetusesaajateks.

(28) On asjakohane kehtestada programmile *LIFE* rahastamispakett, mis on iga-aastase eelarvemenetluse käigus Euroopa Parlamendi ja nõukogu peamine juhis Euroopa Parlamendi, nõukogu ja komisjoni vahel 2. detsembril 2013. aastal eelarvedistsipliini, eelarvealase koostöö ning usaldusväärse finantsjuhtimise kohta sõlmitud institutsioonidevahelise kokkuleppe² punkti 17 tähenduses.

(28a) Kehtestada tuleks sellised kaasrahastamise ülemmäärad, mida on vaja programmi *LIFE* raames antavate toetuste tulemusliku taseme hoidmiseks. Selleks et võtta arvesse kohanemisvõimet, mida on vaja olemasolevatele meetmetele ja üksustele reageerimiseks, aitavad kaasrahastamise erimäärad tagada kindluse ja samal ajal säilitada võimaluse kasutada teatavat paindlikkust konkreetsete vajaduste või nõuete puhul. Kaasrahastamise erimäärade puhul tuleks alati kinni pidada kehtestatud asjakohastest kaasrahastamise maksimummääradest.

(29) Käesoleva määruse suhtes kohaldatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu poolt Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 322 alusel vastu võetud horisontaalseid

¹ Dok 5485/18 – COM(2018)0010, lk 5.

² ELT C 373, 20.12.2013, lk 1.

rahastamiseeskirju. Kõnealused eeskirjad on sätestatud finantsmääruses ning nendega määratakse eelkõige kindlaks kord liidu eelarve koostamiseks ja täitmiseks toetuste, hangete, auhindade ja eelarve kaudse täitmise kaudu ning nähakse ette eeskirjad finantshalduses osalejate vastutuse kontrollimiseks. ELi toimimise lepingu artikli 322 alusel vastu võetud eeskirjad puudutavad ka liidu eelarve kaitsmist juhul, kui liikmesriikides esineb üldistunud puudusi õigusriigi toimimises, kuna õigusriigi põhimõtte on usaldusväärse finantsjuhtimise ja tulemusliku ELi-poolse rahastamise oluline eeltingimus.

- (30) Vastavalt *Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusele (EL, Euratom) 2018/1046¹ (finantsmäärus)*, Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusele (EL, Euratom) nr 883/2013², *nõukogu määrusele* (Euratom, EÜ) nr 2988/95³, *nõukogu määrusele* (Euratom, EÜ) nr 2185/96⁴ ja *nõukogu määrusele* (EL) 2017/1939⁵ tuleb liidu finantshuve kaitsta proportsionaalsete meetmetega, mis hõlmavad õigusnormide rikkumise, *sealhulgas* pettuste ärahoidmist, avastamist, korrigeerimist ja uurimist, kaotatud, alusetult väljamakstud või ebaõigesti kasutatud summade tagasinõudmist ja vajaduse korral halduskaristuste kehtestamist. Eelkõige võib Euroopa Pettustevastane Amet (OLAF) korraldada *haldusjuurdlusi*, sealhulgas kohapealseid kontrole ja inspekteerimisi vastavalt määrusele (EL, Euratom) nr 883/2013 ning määrusele (Euratom, EÜ) nr 2185/96, et teha kindlaks, kas on esinenud pettust, korruptsiooni või muud liidu finantshuve kahjustavat ebaseaduslikku tegevust.

¹ *Euroopa Parlamendi ja nõukogu 18. juuli 2018. aasta määrus (EL, Euratom) 2018/1046, mis käsitleb liidu üldeelarve suhtes kohaldatavaid finantsreegleid ja millega muudetakse määrusi (EL) nr 1296/2013, (EL) nr 1301/2013, (EL) nr 1303/2013, (EL) nr 1304/2013, (EL) nr 1309/2013, (EL) nr 1316/2013, (EL) nr 223/2014 ja (EL) nr 283/2014 ja otsust nr 541/2014/EL ning tunnistatakse kehtetuks määrus (EL, Euratom) nr 966/2012 (ELT L 193, 30.7.2018, lk 1).*

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. septembri 2013. aasta määrus (EL, Euratom) nr 883/2013, mis käsitleb Euroopa Pettustevastase Ameti (OLAF) juurdlusi ning millega tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1073/1999 ja nõukogu määrus (Euratom) nr 1074/1999 (ELT L 248, 18.9.2013, lk 1).

³ Nõukogu 18. detsembri 1995. aasta määrus (EÜ, Euratom) nr 2988/95 Euroopa ühenduste finantshuvide kaitse kohta (EÜT L 312, 23.12.1995, lk 1).

⁴ Nõukogu 11. novembri 1996. aasta määrus (Euratom, EÜ) nr 2185/96, mis käsitleb komisjoni tehtavat kohapealset kontrolli ja inspekteerimist, et kaitsta Euroopa ühenduste finantshuve pettuste ja igasuguse muu eeskirjade eiramiste eest (EÜT L 292, 15.11.1996, lk 2).

⁵ [Täielik pealkiri + ELTs avaldamise info].

Vastavalt määrusele (EL) 2017/1939 võib Euroopa Prokuratuur uurida pettusi ja muid *liidu finantshuvide vastaseid kuritegusid* ja esitada nendega seoses süüdistusi, nagu on ette nähtud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivis (EL) 2017/1371¹. Finantsmääruse kohaselt peab iga isik või üksus, kes saab liidu rahalisi vahendeid, tegema liidu finantshuvide kaitsel täielikult koostööd ja andma komisjonile, OLAFile, *määruse (EL) 2017/1939 kohases tõhustatud koostöös osalevate liikmesriikide puhul* Euroopa Prokuratuurile ja Euroopa Kontrollikojale vajalikud õigused ja juurdepääsu ning tagama, et kolmandad isikud, kes on kaasatud liidu vahendite haldamisse, annaksid samaväärsed õigused.

- (31) Rahastamisliikide ning rakendamismeetodite valimisel tuleks lähtuda sellest, kas nende kaudu on võimalik täita meetme konkreetseid eesmärke ja saada tulemusi, võttes eelkõige arvesse kontrollimise kulusid, halduskoormust ja huvide konflikti tekkimise ohtu. Toetuste puhul tuleks kaaluda selle raames ühekordsete maksete, kindlasummaliste maksete ja ühikukulude astmestiku kasutamist. *Komisjon peaks tagama, et rakendamine on kergesti mõistetav, ning edendama projektiarendajate huvides tegelikku lihtsustamist.*
- (32) ■ Programmi *LIFE* poliitilisi eesmärke tuleks *asjakohasel juhul* rahastada *ka InvestEU rahastamisvahendite* kaudu ja eelarvetagatise alusel, *sealhulgas programmist LIFE eraldatud summaga, mis on kindlaks määratud programmi LIFE mitmeaastastes tööprogrammides.*
- (33) Vastavalt nõukogu otsuse 2013/755/EL² artiklile 94 on ülemeremaal ja -territooriumidel asuvad üksused rahastamiskõlblikud, kui programmi *LIFE* eeskirjadest ja eesmärkidest või võimalikest kokkulepetest liikmesriigiga, millega vastav ülemeremaa või -territoorium on seotud, ei tulene teisiti. Nende üksuste osalemine programmis *LIFE* peaks keskenduma eeskätt looduse ja bioloogilise mitmekesisuse allprogrammi projektidele.
- (34) Programm peaks olema avatud kolmandatele riikidele vastavalt nende riikide ja liidu

¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5. juuli 2017. aasta direktiiv (EL) 2017/1371, mis käsitleb võitlust liidu finantshuve kahjustavate pettuste vastu kriminaalõiguse abil (ELT L 198, 28.7.2017, lk 29).

² Nõukogu 25. novembri 2013. aasta otsus 2013/755/EL ülemeremaal ja -territooriumide Euroopa Liiduga assotsieerimise kohta („ÜMTde assotsieerimise otsus“) (ELT L 344, 19.12.2013, lk 1).

vahelistele lepingutele, milles lepitakse kokku konkreetsed osalemise tingimused.

- (35) Kolmandad riigid, mis on Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) liikmed, võivad liidu programmides osaleda vastavalt koostööle, mis on kehtestatud EMP lepinguga, mille alusel vastu võetud otsusega on ette nähtud programmide rakendamine. Kolmandad riigid võivad osaleda ka muude õiguslike vahendite alusel. Käesoleva määrusega tuleks kehtestada erisäte, et anda vastutavale eelarvevahendite käsutajale Euroopa Pettustevastasele Ametile (OLAF) ja Euroopa Kontrollikoja vajalikud õigused ja nõutav juurdepääs, et nad saaksid täielikult kasutada oma vastavaid volitusi.
- (36) Vastavalt 13. aprilli 2016. aasta institutsioonidevahelise parema õigusloome kokkuleppe punktidele 22 ja 23 on vaja programmi *LIFE* hinnata konkreetsete järelevalvenõuete alusel kogutud teabe põhjal, vältides samal ajal ülereguleerimist ja halduskoormust, eelkõige liikmesriikides. Need nõuded võivad vajaduse korral hõlmata ka mõõdetavaid näitajaid, mille alusel hinnatakse programmi *LIFE* tulemusi kohapeal. Programmi *LIFE* täielik mõju saavutatakse tänu kaudsele, pikaajalisele ja raskesti mõõdetavale panusele kõigi liidu keskkonna- ja kliimaeesmärkide täitmisel. Programmi *LIFE* järelevalveks tuleks käesolevas määruses sätestatud tulemusnäitajaid ja jälgimisnõudeid täiendada, koondades konkreetse projekti tasandi näitajad, mida kirjeldatakse *mitmeaastastes* tööprogrammides või konkursikutsetes, muu hulgas seoses Natura 2000 võrgustiku ja teatavate õhusaasteainete heitega.
- (36a) *Selleks et tagada käesoleva määruse ühetaolised rakendamistingimused seoses mitmeaastaste tööprogrammide vastuvõtmisega, tuleks komisjonile anda rakendusvolitused. Neid volitusi tuleks teostada kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) nr 182/2011¹. Kui programmi LIFE komitee ei esita arvamust rakendusakti eelnõu kohta, peaks komisjon jätma kooskõlas määruse (EL) nr 182/2011 artikli 5 lõike 4 teise lõiguga rakendusakti eelnõu vastu võtmata.*
- (37) Selleks et *tagada, et programmi raames antavad toetused ja programmi rakendamine on kooskõlas liidu poliitika ja prioriteetidega*, tuleks komisjonile anda õigus võtta kooskõlas Euroopa Liidu toimimise lepingu artikliga 290 vastu õigusakte, et muuta näitajaid *või täiendada käesolevat määrust näitajate osas ning kehtestada*

¹ *Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. veebruari 2011. aasta määrus (EL) nr 182/2011, millega kehtestatakse eeskirjad ja üldpõhimõtted, mis käsitlevad liikmesriikide läbiviidava kontrolli mehhanisme, mida kohaldatakse komisjoni rakendusvolituste teostamise suhtes (ELT L 55, 28.2.2011, lk 13).*

seire- ja hindamisraamistik. On eriti oluline, et komisjon viiks oma ettevalmistava töö käigus läbi asjakohaseid konsultatsioone, sealhulgas ekspertide tasandil, ja et kõnealused konsultatsioonid viidaks läbi kooskõlas 13. aprilli 2016. aasta institutsioonidevahelises parema õigusloome kokkuleppes sätestatud põhimõtetega. Eelkõige selleks, et tagada delegeeritud õigusaktide ettevalmistamises võrdne osalemine, saavad Euroopa Parlament ja nõukogu kõik dokumendid liikmesriikide ekspertidega samal ajal ning nende ekspertidel on pidev juurdepääs komisjoni eksperdirühmade koosolekutele, millel arutatakse delegeeritud õigusaktide ettevalmistamist.

- (38) Kuna käesoleva määruse eesmärke, nimelt *kõrgetasemelise keskkonnakaitse ja edasipüüdlikumate kliimameetmete toetamine koos hea juhtimise ja paljusid sidusrühmi hõlmava käsitusega, samuti* kestliku arengu toetamine ning liidu keskkonna- ja kliimaalastes *ja bioloogilist mitmekesisust, ringmajandust* ning asjakohastes *taastuvenergiat ja energiatõhusust* käsitlevates õigusaktides, strateegiates, kavades või rahvusvaheliste kohustustega seatud eesmärkide ja sihtide saavutamisele kaasaaitamine, ei suuda liikmesriigid piisavalt saavutada ning käesoleva määruse ulatuse ja toime tõttu on neid pigem parem saavutada liidu tasandil, võib liit võtta meetmeid kooskõlas Euroopa Liidu lepingu artiklis 5 sätestatud subsidiaarsuse põhimõttega. Kõnealuses artiklis sätestatud proportsionaalsuse põhimõtte kohaselt ei lähe käesolev määrus nimetatud eesmärkide saavutamiseks vajalikust kaugemale.

- (39) Seetõttu tuleks määrus (EL) nr 1293/2013 kehtetuks tunnistada,

ON VASTU VÕTNUD KÄESOLEVA MÄÄRUSE:

I PEATÜKK
ÜLDSÄTTED

Artikkel 1

Reguleerimise

Käesoleva määrusega kehtestatakse keskkonna- ja kliimameetmete programm (LIFE) (edaspidi „programm *LIFE*“).

Selles sätestatakse programmi *LIFE* eesmärgid, eelarve aastateks 2021–2027, ELi-poolse

rahastamise vormid ja selle rahastamise eeskirjad.

Artikkel 2

Mõisted

Käesolevas määruses kasutatakse järgmisi mõisteid:

- 1) „strateegiline loodusprojekt“ – projekt, millega toetatakse liidu looduse ja bioloogilise mitmekesisuse eesmärkide täitmist, rakendades liikmesriikides sidusaid meetmeprogramme nende eesmärkide arvesse võtmiseks muudes poliitikavaldkondades ja rahastamisvahendites, sealhulgas direktiivi 92/43/EMÜ kohase tähtsusjärjestatud tegevuskava koordineeritud rakendamise kaudu;
- 2) „strateegiline integreeritud projekt“ – projekt, millega ühes või mitmes piirkonnas või riigis rakendatakse liikmesriikide ametiasutustes välja töötatud keskkonna- või kliimastrateegiaid või tegevuskavu, mis on nõutud konkreetse keskkonna-, kliima- või **energeetika** alase asjakohase liidu õigusakti või poliitikaga, tagades samal ajal sidusrühmade kaasamise ning edendades koostööd vähemalt ühe muu asjakohase liidu, riikliku või erasektori rahastamisallikaga ning kaasates selle;
- 3) „tehnilise abi projekt“ – projekt, millega toetatakse võimekuse suurendamist, et osaleda standardsetes meetmeprojektides, **strateegiliste loodusprojektide ja strateegiliste integreeritud projektide ettevalmistamist ning muude liidu rahastamisvahendite või muude meetmete kasutamise ettevalmistamist**, mis on vajalikud, et valmistada ette muude programmist **LIFE**, sellele eelnenud programmide või muude liidu programmide rahastatud projektide tulemuste täiendamist või kordamist, pidades silmas artiklis 3 sätestatud eesmärgi. **Niisugused projektid võivad hõlmata ka sellist liikmesriikide ametiasutuste tegevustega seotud suutlikkuse suurendamist, mille eesmärgiks on tõhus osalemine programmis LIFE;**
- 4) „standardne meetmeprojekt“ – projekt, v.a strateegiline integreeritud projekt, strateegiline loodusprojekt või tehnilise abi projekt, mille eesmärk on täita programmi erieesmärgi, mis on sätestatud artikli 3 lõikes 2;
- 5) „segarahastamistoiming“ – liidu eelarvest, sealhulgas määruse (EL, Euratom) 2018/... („finantsmäärus“) artikli 2 punkti 6 kohaselt segarahastamisvahendi raames korraldatud tegevus, milles kombineeritakse tagastamatus vormis antav toetus ja/või

ELi eelarvest toetatavad rahastamisvahendid ja arenguabi või muude avalik-õiguslike finantseerimisasutuste rahastamisvahendid ning erasektori finantseerimisasutuste või investorite rahastamisvahendid;

- 6) „õigussubjekt“ – füüsiline või juriidiline isik, kes on asutatud ja sellisena tunnustatud siseriikliku õiguse, liidu õiguse või rahvusvahelise õiguse alusel, kellel on iseseisev õigusvõime ning õigus enda nimel toimides teostada õigusi ja kanda kohustusi, või üksus, mis ei ole juriidiline isik vastavalt finantsmääruse artikli 190 lõike 2 punktile c.

Artikkel 3

Programmi eesmärgid

1. Programmi *LIFE* üldine eesmärk on toetada üleminekut *kestlikule*, ringluspõhisele, energiatõhusale, *taastuenergiapõhisele, kliimaneutraalsele* ja kliimamuutustele vastupanuvõimelisele majandusele, *kaitsta, taastada ja parandada keskkonna, sealhulgas õhu, vee ja mullastiku kvaliteeti, peatada* bioloogilise mitmekesisuse *vähenedmine* ja *pöörata see tendents ümber ning võidelda ökosüsteemide kahjustumise vastu, muu hulgas Natura 2000 võrgustiku rakendamise ja haldamise toetamise kaudu*, toetades seeläbi kestlikku arengut. *Programmi LIFE raames toetatakse ka Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 192 lõike 3 kohaselt vastu võetud üldiste tegevusprogrammide rakendamist.*
2. Programmi *LIFE* konkreetsed eesmärgid on järgmised:
 - a) arendada, tutvustada ja edendada uuenduslikke tehnikaid, *meetodeid* ja lähenemisviise, mis on vajalikud, *et saavutada keskkonda, sealhulgas loodust ja bioloogilist mitmekesisust, ning kliimameetmeid, sealhulgas taastuenergiale üleminekut ja energiatõhususe suurendamist käsitlevate* liidu ■ õigusaktide ja poliitikavaldkondade *eesmärgid* ning aidata kaasa *eelkõige* looduse ja bioloogilise mitmekesisusega seotud *teadmusbasi loomisele ja* parimate tavade kohaldamisele, *muu hulgas Natura 2000 võrgustiku toetamise kaudu*;
 - b) toetada *keskkonda, sealhulgas loodust ja bioloogilist mitmekesisust, ning kliimameetmeid ja taastuenergiale üleminekut või energiatõhususe suurendamist käsitlevate* asjakohaste liidu õigusaktide ja poliitikavaldkondade

arendamist, rakendamist, järelevalvet ja jõustamist, muu hulgas tõhustades juhtimist *kõikidel tasanditel, eelkõige* avaliku ja erasektori osalejate suutlikkuse suurendamise ja kodanikuühiskonna kaasamise kaudu;

- c) hoogustada edukate tehniliste ja poliitikaga seotud lahenduste ulatuslikku kasutuselevõttu, et rakendada *keskkonda, sealhulgas loodust ja bioloogilist mitmekesisust, ning kliimameetmeid ja taastuenergiade üleminekut või energiatõhususe suurendamist käsitlevaid* asjakohaseid liidu õigusakte ja poliitikameetmeid tulemuste kordamise, seotud eesmärkide muude poliitikasuundade ning avaliku ja erasektori tavadega lõimimise, investeeringute kasutuselevõtu ja rahastamise kättesaadavuse parandamise kaudu.

Artikkel 4

■ Ülesehitus

Programm *LIFE* on üles ehitatud järgmiselt:

- 1) valdkond „Keskkond“, mis hõlmab:
 - a) allprogrammi „Loodus ja bioloogiline mitmekesisus“;
 - b) allprogrammi „Ringmajandus ja elukvaliteet“;
- 2) valdkond „Kliimameetmed“, mis hõlmab:
 - a) allprogrammi „Kliimamuutuste leevendamine ja nendega kohanemine“;
 - b) allprogrammi „Puhtale energeetikale üleminek“.

Artikkel 5

Eelarve

1. Rahastamispakett programmi rakendamiseks ajavahemikul 2021–2027 on **6 442 000 000 eurot 2018. aasta hindades (7 272 000 000 eurot jooksevhindades)**.
2. Lõikes 1 osutatud summa suunav jaotus on järgmine:
 - a) **4 715 000 000 eurot 2018. aasta hindades (5 322 000 000 eurot jooksevhindades ehk 73,2 % programmi rahastamispaketi kogusummast)** valdkonnale „Keskkond“, millest

- 1) **2 829 000 000 eurot 2018. aasta hindades (3 261 420 000 eurot jooksevhindades ehk 44,9 % programmi rahastamispaketi kogusummast)** looduse ja bioloogilise mitmekesisuse allprogrammile;
- 2) **1 886 000 000 eurot 2018. aasta hindades (2 060 580 000 eurot jooksevhindades ehk 28,3 % programmi rahastamispaketi kogusummast)** ringmajanduse ja elukvaliteedi allprogrammile;

b) 1 950 000 000 eurot valdkonnale „Kliimameetmed“, millest

- 1) 950 000 000 eurot kliimamuutuste leevendamise ja nendega kohanemise allprogrammile ning
- 2) 1 000 000 000 eurot puhtale energeetikale ülemineku allprogrammile.

3. Punktides 1 ja 2 osutatud summasid kohaldatakse ilma, et see piiraks paindlikkussätteid, mis on sätestatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruses (EL) ...¹ [uue mitmeaastase finantsraamistiku määrus] ning finantsmääruses.

3a. Olenemata lõikest 2 määratakse vähemalt 60 % eelarvevahenditest, mis eraldatakse projektidele, mida rahastatakse tegevustoetustega lõike 2 punktis a osutatud valdkonna „Keskkond“ raames, selliste projektide toetamiseks, millega toetatakse lõike 2 punkti a alapunktis i osutatud looduse ja bioloogilise mitmekesisuse allprogrammi.

4. **Programmist LIFE võib rahastada komisjoni rakendatavaid tehnilise ja haldusabi meetmeid programmi LIFE rakendamiseks, näiteks ettevalmistusteks, järelevalveks, kontrolliks, auditeerimiseks ja hindamiseks, sealhulgas ettevõtte infotehnoloogiasüsteemide jaoks, ning laiaulatuslikeks võrgustikutegevusteks, et toetada programmi LIFE riiklikke kontaktpunkte, sealhulgas koolituseks, vastastikuseks õppimiseks ja kogemuste jagamise ürituste jaoks.**

5. Programmist võib rahastada komisjoni rakendatud tegevust, millega toetatakse liidu keskkonna- ja kliimaalaste ning asjakohaste **energeetikat** käsitlevate õigusaktide ja poliitikameetmete koostamist, rakendamist ja arvesse võtmist artiklis 3 osutatud eesmärkide saavutamiseks. Selline tegevus võib hõlmata järgmist:

¹ [Palun sisestada täispikk pealkiri ja ELT viide].

- a) teave ja teavitamine, sealhulgas teadlikkuse suurendamise kampaaniad. Käesoleva määruse alusel teavitustegevuseks eraldatavad vahendid hõlmavad ka liidu poliitiliste prioriteetide propageerimist ning liidu keskkonna- ja kliimaalaste või asjakohaste *energeetikat* käsitlevate õigusaktide rakendamise ja ülevõtmise seisu tutvustamist;
- b) uuringud, ülevaated, mudeldamine ja stsenaariumide väljatöötamine;
- c) **■** poliitikameetmete, programmide ja õigusaktide koostamine, rakendamine, järelevalve, kontroll ja hindamine *ning programmist LIFE mitte rahastatavate projektide hindamine ja analüüs, kui need projektid teenivad artiklis 3 sätestatud eesmärged*;
- d) seminarid, konverentsid ja koosolekud;
- e) koostöövõrgustikud ning parimate tavade platvormid;
- f) muu tegevus, *nt auhinnad*.

Artikkel 6

Programmiga ühinenud kolmandad riigid

1. Programm on avatud järgmistele kolmandatele riikidele *eeldusel, et nad täidavad täielikult kõiki selle norme ja tingimusi*:

- a) Euroopa Majanduspiirkonda (EMP) kuuluvad Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni (EFTA) riigid vastavalt EMP lepingus sätestatud tingimustele;
- b) ühinevad riigid, kandidaatriigid ja potentsiaalsed kandidaatriigid vastavalt nende riikide liidu programmides osalemise üldpõhimõtetele ja üldtingimustele, mis on sätestatud vastavates raamlepingutes ja assotsiatsiooninõukogu otsustes või muudes samalaadsetes kokkulepetes ning vastavalt eritingimustele, mis on sätestatud liidu ja nende riikide vahelistes rahvusvahelistes lepingutes;
- c) Euroopa naabruspoliitika alla kuuluvad riigid vastavalt nende riikide liidu programmides osalemise üldpõhimõtetele ja üldtingimustele, mis on sätestatud vastavates raamlepingutes ja assotsiatsiooninõukogu otsustes või muudes samalaadsetes kokkulepetes ning vastavalt eritingimustele, mis on sätestatud

liidu ja nende riikide vahelistes rahvusvahelistes lepingutes;

d) muud kolmandad riigid vastavalt tingimustele, mis on sätestatud kolmanda riigi osalemist liidu programmides käsitlevas erikokkuleppes, tingimusel et sellega

- tagatakse õiglane tasakaal liidu programmides osaleva kolmanda riigi osamaksete ja saadava kasu vahel;
- nähakse ette programmides osalemise tingimused, sealhulgas üksikute programmide osamaksete ja halduskulude arvutus. Kõnealused osamaksed loetakse vastavalt finantsmääruse artikli [21 lõikele 5] sihtotstarbeliseks tuluks;
- ei anta kolmandale riigile otsustusõigust programmi üle;
- tagatakse liidu õigus tagada usaldusväärne finantsjuhtimine ja kaitsta oma finantshuve.

2. Kui programmis osaleb kolmas riik rahvusvahelise lepingu raames võetud otsuse või muu õigusliku vahendi alusel, annab see riik vastutavale eelarvevahendite käsutajale, Euroopa Pettustevastasele Ametile (OLAF) ja Euroopa Kontrollikojale vajalikud õigused ja nõutava juurdepääsu, et nad saaksid täielikult kasutada oma vastavaid volitusi. OLAFi puhul hõlmavad need õigused ka õigust toimetada juurdlusi, sealhulgas teha kohapealseid kontrole ja inspekteerimisi, mis on ette nähtud Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL, Euratom) nr 883/2013, mis käsitleb Euroopa Pettustevastase Ameti (OLAF) juurdlusi.

Artikkel 6a

Rahvusvaheline koostöö

Programmi LIFE rakendamisel võib teha koostööd asjaomaste rahvusvaheliste organisatsioonidega ning nende organisatsioonide asutuste ja organitega, kui see on vajalik artiklis 3 sätestatud üldeesmärkide saavutamiseks.

Artikkel 7

Koostoime muude liidu programmidega

Komisjon aitab kaasa programmi LIFE järjepidevale rakendamisele ning komisjon ja

liikmesriigid hõlbustavad sidusust ja koordineerimist Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi+, Ühtekuuluvusfondi, Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondi ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfondiga, programmiga „Euroopa horisont“, Euroopa ühendamise rahastuga ja programmiga InvestEU, et tekitada koostöid, eriti strateegiliste loodusprojektide ja strateegiliste integreeritud projektide puhul, ning toetada programmi **LIFE** raames väljatöötatud lahenduste kasutuselevõttu ja kordamist. **Komisjon ja liikmesriigid seavad eesmärgiks vastastikuse täiendavuse kõikidel tasanditel.**

Artikkel 8

ELi-poolse rahastamise rakendamine ja vormid

1. **Komisjon rakendab** programmi **LIFE** eelarve otsese täitmise korras vastavalt finantsmäärusele või eelarve kaudse täitmise korras koostöös finantsmääruse artikli [61 lõike 1 punktis c] osutatud asutustega.
2. Programmist **LIFE** võib anda rahalisi toetusi ükskõik millises finantsmäärusekohases vormis, eelkõige toetuste, auhindade ja hangetena. Rahastamine võib toimuda ka segarahastamistoimingutes kasutatavate rahastamisvahendite kaudu.
 - 2a. **Vähemalt 85 % programmi LIFE eelarvevahenditest eraldatakse artikli 10 lõigetes 2 ja 5 osutatud toetustele, muude rahastamisviiside kaudu rahastatavatele projektidele mitmeaastases tööprogrammis kehtestatud ulatuses või, asjakohasel juhul ja artiklis 17 osutatud mitmeaastases tööprogrammis kehtestatud ulatuses, artikli 8 lõikes 2 osutatud segarahastamistoimingutes kasutatavatele rahastamisvahenditele. Komisjon tagab, et muude rahastamisviiside kaudu rahastatavad projektid on täielikult kooskõlas käesoleva määruse artiklis 3 välja toodud eesmärkidega. Maksimaalne eraldatav summa artikli 10 lõikes 3b osutatud toetustele on 15 miljonit eurot.**
 - 2b. **Artikli 10 lõike 2 punktides a, b, c ja d osutatud rahastamiskõlblike meetmete suhtes kohaldatavad maksimaalsed kaasrahastamismäärad on kuni 60 % rahastamiskõlblikest kuludest ja kuni 75 % juhul, kui tegemist on looduse ja bioloogilise mitmekesisuse allprogrammi raames rahastatavate projektidega, mis on eelkõige seotud direktiivi 92/43/EMÜ rakendamiseks esmatähtsate elupaikade või liikidega või linnuliikidega, mida direktiivi 2009/147/EÜ artikli 16 kohaselt loodud teaduse ja tehnika arenguga kohandamise komitee peab rahastamisel esmatähtsaks, kui see on vajalik kaitse-eesmärgi saavutamiseks. Artikli 10 lõikes 5**

osutatud meetmete puhul on maksimaalne kaasrahastamise määr 70 % rahastamiskõlblikest kuludest. Ilma et see piiraks asjakohaseid ja kindlaks määratud maksimaalseid kaasrahastamise määrasid, täpsustatakse konkreetseid määrasid artiklis 17 osutatud mitmeaastases tööprogrammis. Neid võib kohandada vastavalt iga allprogrammi, projekti tüübi või toetuse liigi nõuetele.

Artikli 10 lõikes 3b kirjeldatud projektide puhul ei või maksimaalne kaasrahastamise määr esimese mitmeaastase tööprogrammi ajal ületada 95 % projektide rahastamiskõlblikest kuludest; teise mitmeaastase tööprogrammi ajal, ja eeldusel, et see kinnitatakse, on kaasrahastamise määr 75 % rahastamiskõlblikest kuludest.

- 2c. Programmi LIFE projektide hindamise ja toetuste andmise kriteerium on kvaliteet. Komisjon püüdleb tõhusa ja kvaliteedipõhise geograafilise katvuse poole kogu liidus, toetades seejuures liikmesriike, et parandada projektide kvaliteeti suutlikkuse suurendamise kaudu.*

II PEATÜKK OSALEMISTINGIMUSED

Artikkel 9

Toetused

Programmi *LIFE* raames antakse ja hallatakse toetusi kooskõlas finantsmääruse VIII jaotisega.

Artikkel 10

Rahastamiskõlblikud meetmed

1. Rahastamiskõlblikud on üksnes meetmed, millega täidetakse artiklis 3 osutatud eesmäärke.
2. Toetustega võib rahastada järgmist liiki meetmeid:
 - a) artikli 4 punkti 1 alapunktis a osutatud allprogrammi strateegilised loodusprojektid;
 - b) artikli 4 punkti 1 alapunktis b ning punkti 2 alapunktides a ja b osutatud allprogrammide strateegilisi integreeritud projekte;

- c) tehnilise abi projekte;
 - d) standardseid meetmeprojekte;
 - e) muid meetmeid, mis on vajalikud artikli 3 lõikes 1 sätestatud üldeesmärgi saavutamiseks, ***sealhulgas koordineerimis- ja toetusmeetmeid, mille eesmärk on suutlikkuse suurendamine, teabe ja teadmiste levitamine ning teadlikkuse suurendamine, et toetada taastuenergiale üleminekut ja suuremat energiatõhusust.***
3. Sellistes looduse ja bioloogilise mitmekesisuse allprogrammi projektides, mis puudutavad Natura 2000 alade majandamist, taastamist ja seiret kooskõlas direktiividega 92/43/EMÜ ja 2009/147/EÜ, ***võetakse arvesse riiklikes ja piirkondlikes looduse ja bioloogilise mitmekesisuse kaitse kavades, strateegiates ja poliitikas kehtestatud prioriteete, sealhulgas direktiivi 92/43/EMÜ kohastes prioriteetsetes tegevuskavades kehtestatud prioriteete.***
- 3a. Tehnilise abi projektidega, mille eesmärk on suurendada suutlikkust seoses liikmesriikide ametiasutuste tegevusega, et parandada tõhusat osalemist programmis LIFE, toetatakse neid liikmesriike, kelle tõhus osalemine on madal, et parandada riiklike kontaktpunktide teenuseid kogu ELis ja tõsta esitatud ettepanekute üldist kvaliteeti.***
4. Toetustest võib rahastada tegevust väljaspool ***liikmesriiki või sellega seotud ülemeremaal või -territooriumil*** tingimusel, et projekt täidab liidu keskkonna- ja kliimaalaseid eesmärke ning liiduväline tegevus on vajalik, et tagada liikmesriikide territooriumil ***või ülemeremaal või -territooriumil*** võetud meetmete tulemuslikkus ***või et toetada rahvusvahelisi lepinguid, milles liit on osaline.***
5. Tegevustoetustest rahastatakse selliste mittetulundusüksuste toimimist, kes osalevad liidu õigusaktide ja poliitika väljatöötamises, rakendamises ja nende täitmise tagamises ning kes tegutsevad peamiselt keskkonna- või kliimameetmete valdkonnas, sealhulgas üleminek puhtale energeetikale, ***kooskõlas artiklis 3 osutatud programmi LIFE eesmärkidega.***

Artikkel 11

Rahastamiskõlblikud üksused

1. Lisaks finantsmääruse artiklis [197] sätestatud kriteeriumidele kehtivad lõigetes 2–3 esitatud rahastamiskõlblikkuse kriteeriumid.
2. Rahastamiskõlblikud on järgmised üksused:
 - a) juriidilised isikud, kes on asutatud mõnes järgmistest riikidest või territooriumidest:
 - 1) liikmesriik või sellega seotud ülemeremaa või -territoorium;
 - 2) programmiga *LIFE* ühinenud kolmas riik;
 - 3) muu *artiklis 17 osutatud mitmeaastases* tööprogrammis loetletud kolmas riik *käesoleva artikli* lõigetes 4–6 sätestatud tingimustel;
 - b) iga juriidiline isik, kes on loodud liidu õiguse alusel, või iga rahvusvaheline organisatsioon.
3. Füüsilised isikud rahastamiskõlblikud ei ole.
4. Juriidilised isikud, kes on asutatud kolmandas riigis, mis ei ole programmiga ühinenud, võivad erandkorras osaleda, kui see on vajalik konkreetse meetme eesmärkide saavutamiseks, et tagada liidu meetmete tulemuslikkus.
5. Juriidilised isikud, kes osalevad konsortsiumis, mis koosneb vähemalt kolmest sõltumatust üksusest, mis on asutatud eri liikmesriikides või nendega seotud ülemeremaades või -territooriumidel või programmiga ühinenud kolmandates riikides või muudes kolmandates riikides, on rahastamiskõlblikud.
6. Juriidilised isikud, kes on asutatud kolmandas riigis, mis ei ole programmiga ühinenud, peaksid oma osalemise kulud üldjuhul ise kandma.
- 6a. *Selleks et tagada programmi vahendite tulemuslik kasutamine ja lõikes 4 osutatud juriidiliste isikute tõhus osalemine, on komisjonil õigus võtta kooskõlas artikliga 21 vastu delegeeritud õigusakte, et täiendada käesolevat artiklit, sätestades, millises ulatuses on nende juriidiliste isikute osalemine liidu keskkonna- ja kliimapoliitikas piisav selleks, et neid saaks programmi raames rahastada.***

Artikkel 12

Otsetoetus

Ilma et see piiraks finantsmääruse artikli [188] kohaldamist, võib toetusi anda ilma projektikonkursita I lisas loetletud asutustele.

Artikkel 13

Hindamiskriteeriumite kehtestamine

Komisjon esitab hindamiskriteeriumid artiklis 17 osutatud mitmeaastases tööprogrammis ja konkursikutsetes, võttes arvesse järgmisi põhimõtteid:

- a) programmist ***LIFE rahastatavad projektid on liidu huvides, aidades märkimisväärselt kaasa artiklis 3 osutatud programmi LIFE üldeesmärgi ja konkreetsete eesmärkide saavutamisele ja hoiduvad nimetatud eesmärkide kahjustamisest ning võimaluse korral edendavad keskkonnahoidlike riigihangete kasutamist;***
- aa) ***projektid on kulutasuvad ning tehniliselt ja rahaliselt sidusad;***
- ab) ***eelistatakse projekte, mis võiksid kõige rohkem kaasa aidata artiklis 3 sätestatud eesmärkide saavutamisele;***
- b) ***hindamisel saavad lisapunkte projektid, mis annavad lisakasu ja suurendavad artiklis 4 osutatud allprogrammide vahelist koostoimet;***
- c) ***hindamisel saavad lisapunkte projektid, millel on suurim potentsiaal kordamiseks ja avalikus või erasektoris kasutuselevõtuks või suurimate investeeringute või rahaliste vahendite saamiseks;***
- d) tagatakse standardprojekti tulemuste korratavus;
- e) projektid, mis põhinevad muude programmist ***LIFE***, sellele eelnenud programmidest või muudest liidu vahenditest rahastatud projektide tulemustel või täiendavad neid, saavad hindamisel lisapunkte;
- f) võimaluse korral pööratakse erilist tähelepanu projektidele erivajadustega või haavatavates geograafilistes piirkondades, näiteks teatavate keskkonnaprobleemide või looduslike piirangutega alad, piiriülesed alad, ***kõrge loodusväärtusega alad*** või äärepoolseimad piirkonnad.

Artikkel 14

Maa ostuga seotud rahastamiskõlblikud kulud

Lisaks finantsmääruse artiklis [186] sätestatud kriteeriumidele, käsitatakse maa ostmisega seotud kulusid rahastamiskõlblikena eeldusel, et on täidetud järgmised tingimused:

- a) ost aitab kaasa direktiivi 92/43/EMÜ artikli 3 alusel loodud Natura 2000 võrgustiku parendamisele, hooldamisele ja terviklikkuse taastamisele, muu hulgas ühenduste parandamisele koridoride, puhkepaikade või roheline taristu muude elementide abil;
- b) maaost on ainuke kulutasuv või kõige kulutasuvam viis soovitud kaitse-eesmärgi saavutamiseks;
- c) ostetud maa eraldatakse selliseks pikaajaliseks kasutuseks, mis on kooskõlas programmi *LIFE* erieesmärkidega;
- d) asjaomane liikmesriik tagab üleandmise teel või muul viisil sellise maa pikaajalise kasutuse looduskaitse eesmärkidel.

Artikkel 15

Kumulatiivne, täiendav ja kombineeritud rahastamine

1. Meede, mis on saanud toetust liidu muu programmi alusel, võib saada toetust ka programmist *LIFE*, tingimusel et neist toetustest ei kaeta samu kulusid **ja et meetmega taotletakse artiklis 3 esitatud keskkonna- või kliimaeesmärke ega kahjustata ühtegi neist**. Liidu programmist antud rahastuse suhtes kohaldatakse selle programmi eeskirju. Kumulatiivne rahastus ei tohi ületada meetme rahastamiskõlblikke kogukulusid ning erinevatest liidu programmidest antava toetuse võib arvutada proportsionaalselt vastavalt toetuse andmise tingimusi käsitlevate dokumentidega.
2. Meetmed, millele on antud kvaliteedimärgis või mis vastavad järgmistele kumulatiivsetele, võrreldavatele tingimustele:
 - a) neid on hinnatud programmi *LIFE* projektikonkursi alusel;
 - b) need vastavad kõnealuse projektikonkursiga ette nähtud kvaliteedi miinimumnõuetele;
 - c) eelarvepiirangute tõttu ei saa neid selle projektikonkursi alusel rahastada, võivad saada toetust Euroopa Regionaalarengu Fondist, Ühtekuuluvusfondist, Euroopa Sotsiaalfond+-st või Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist

kooskõlas määruse (EL) XX [ühissätete määrus] artikli [67] lõikega 5 ning määruse (EL) XX [ühise põllumajanduspoliitika rahastamine, haldamine ja järelevalve] artikliga 8, tingimusel et need meetmed on kooskõlas asjaomase programmi *eesmärkide ja rahastamiskõlblikkuse kriteeriumidega*. Kohaldatakse toetust andva fondi eeskirju.

III PEATÜKK SEGARAHASTAMISTOIMINGUD

Artikkel 16 Segarahastamistoimingud

■ Programmi *LIFE* kohased segarahastamistoimingud tehakse kooskõlas *InvestEU määruse* ja finantsmääruse X jaotisega, *võttes nõuetekohaselt arvesse kestlikkuse ja läbipaistvuse nõudeid*.

IV PEATÜKK KAVANDAMINE, JÄRELEVALVE, ARUANDLUS JA HINDAMINE

Artikkel 17 *Mitmeaastane* tööprogramm

1. *Komisjon võtab* programmi *LIFE* jaoks rakendusaktidega vastu mitmeaastased tööprogrammid. Nimetatud rakendusaktid võetakse vastu kooskõlas artikli 20 a lõikes 2 osutatud kontrollimenetlusega.
2. Igas mitmeaastases tööprogrammis esitatakse üksikasjalikult kooskõlas artiklis 3 sätestatud eesmärkidega alljärgnev:
 - a) vahendite jaotamine iga allprogrammi vajaduste vahel ja eri rahastamisliikide vahel ning maksimaalne eraldatav kogusumma artikli 10 lõike 2 punktides a ja b osutatud toetustele;
 - aa) maksimaalne kogusumma programmi *LIFE* kohastes segarahastamistoimingutes kasutatavate rahastamisvahendite jaoks, kui see on kohaldatav;
 - ab) I lisas loetletud asutustele artikli 12 kohaselt antavate toetuste maksimaalne

kogusumma;

- b) selliste artikli 10 lõike 2 punktides c ja d osutatud projektide teemad või konkreetsed vajadused, mille puhul on ette nähtud eelnev vahendite eraldamine;
 - c) ***strateegiliste integreeritud projektidega hõlmatud strateegiad ja*** kavad, mille puhul võib taotleda eelnevat rahastamist seoses artikli 10 lõike 2 punktis b osutatud projektidega;
 - d) maksimaalne rahastamiskõlblikkusperiood projekti rakendamiseks;
 - da) mitmeaastase tööprogrammiga hõlmatud ajavahemiku vältel välja kuulutatavate projektikonkursside suunavad ajakavad;***
 - db) projektide esitamise korra ja valikumenetluse tehniline metoodika ja hindamiskriteeriumid vastavalt artiklis 13 osutatud elementidele;***
 - dc) artikli 8 lõikes 2 b osutatud kaasrahastamismäärade kirjeldus;***
 - dd) artikli 10 lõike 2 punktis e osutatud rahastamiskõlblike meetmete maksimaalsed kaasrahastamise määrad;***
 - de) üksikasjalikud eeskirjad kumulatiivse, täiendava ja kombineeritud rahastamise kohaldamise kohta, kui see on asjakohane;***
 - df) madala tõhusa osalemise täpsustamine ning rahastamiskõlblikud tegevused ja hindamiskriteeriumid tehnilise abi projektide puhul, mille eesmärk on suurendada suutlikkust seoses liikmesriikide ametiasutuste tegevusega, et parandada tõhusat osalemist programmis LIFE.***
- 2a. *Esimese mitmeaastase tööprogrammi kestus on neli aastat ja teise mitmeaastase tööprogrammi kestus on kolm aastat.***
- 2b. *Komisjon avaldab mitmeaastaste tööprogrammide raames hõlmatud ajavahemikuks konkursikutsed. Komisjon tagab, et taotlusvoorus kasutamata jäänud vahendid jaotatakse ümber artikli 10 lõikes 2 osutatud eri meetmeliikide vahel samas valdkonnas.***

2c. Komisjon tagab mitmeaastaste tööprogrammide koostamisel sidusrühmadega konsulteerimise.

Artikkel 18

Järelevalve ja aruandlus

1. **Komisjon esitab II lisa esitatud näitajate alusel aruande** artiklis 3 sätestatud programmi **LIFE** eesmärkide saavutamisel tehtud edusammude kohta ■ .
2. Programmi **LIFE** eesmärkide saavutamiseks tehtud edusammude tulemusliku hindamise tagamiseks on komisjonil õigus võtta kooskõlas artikliga 21 vastu delegeeritud õigusakte II lisa muutmiseks, et selles esitatud näitajad vajaduse korral läbi vaadata või neid täiendada, **pidades sealhulgas silmas nende ühtlustamist muudes liidu programmides kasutatavate näitajatega**, või lisada käesolevasse määrusesse sätteid järelevalve- ja hindamisraamistiku kehtestamise kohta.
- 2a. **Komisjonil on õigus võtta kooskõlas artikliga 21 vastu delegeeritud õigusakte, et määrata II lisa alusel kindlaks iga allprogrammi ja projektitüübi konkreetsed näitajad.**
3. **Komisjon tagab**, et programmi rakendamise ja tulemuste järelevalveks vajalikke andmeid kogutakse tõhusalt, tulemuslikult ja õigeaegselt. Selleks **ja asjakohase metoodika kohaselt** kehtestatakse liidu vahendite saajatele proportsionaalsed aruandlusnõuded, et võimaldada koguda koondatavaid projekti tasandil tulemuste ja mõju näitajaid kõigi oluliste keskkonna- ja kliimapoliitikaga seotud erieesmärkide kohta, sealhulgas Natura 2000 võrgustiku ja teatavate õhusaasteainete, sealhulgas CO₂, atmosfääriheite kohta.
4. Komisjon kontrollib korrapäraselt kliima ja bioloogilise mitmekesisuse eesmärkide arvesse võtmist, sealhulgas kulutuste summat, ja annab sellest regulaarselt aru. Käesoleva määruse panust kogu eelarvet hõlmava eesmärgi saavutamisele, mille kohaselt peaks 25 % ELi kulutustest toetama kliimameetmeid, jälgitakse liidu kliimamarkerite süsteemi kaudu. Bioloogilise mitmekesisusega seotud kulutuste jälgimiseks kasutatakse spetsiaalset markerite kogumit. Neid jälgimismeetodeid kasutatakse selliste kulukohustuste täitmiseiga seotud assigneeringute asjakohasel eristustasemel kvantifitseerimiseks, mis peaksid aitama saavutada kliima- ja

bioloogilise mitmekesisuse eesmärgi mitmeaastase finantsraamistiku perioodil 2021–2027. Kulutused esitatakse igal aastal eelarve koostamiseks tehtavas programmi kirjelduses. Programmi panust liidu kliima- ja bioloogilise mitmekesisuse eesmärkide täitmisele käsitletakse korrapäraselt hindamiste kontekstis ja aastaaruandes.

5. Komisjon hindab programmi *LIFE* koostoimet liidu muude täiendavate programmide ning selle allprogrammide vahel.

Artikkel 19

Hindamine

1. ***Komisjon korraldab hindamisi*** piisavalt aegsasti, et nende tulemusi saaks kasutada otsustamisprotsessis, ***võttes nõuetekohaselt arvesse sidusust, koostoimet, liidu lisaväärtust ja pikaajalist jätkusuutlikkust ning lähtudes liidu kliima- ja keskkonnaprioriteetidest.***
2. ***Komisjon teeb*** programmi *LIFE* ***vahehindamise*** siis, kui programmi rakendamise kohta on saanud kättesaadavaks piisavalt teavet, ent mitte hiljem kui ***42 kuud*** pärast programmi *LIFE* rakendamise algust, ***kasutades II lisas esitatud väljund- ja tulemusnäitajaid.***

Hindamine hõlmab vähemalt järgmist:

- a) ***programmi rakendamise kvalitatiivsed ja kvantitatiivsed aspektid;***
- b) ***vahendite kasutamise tõhusus;***
- c) ***kõigi meetmete eesmärkide saavutamise määra, täpsustades võimaluse korral tulemused ja mõju;***
- d) ***projektide tegelik või eeldatav edu muude liidu vahendite võimendamisel, võttes eelkõige arvesse eeliseid, mida annab suurem sidusus muude liidu rahastamisvahenditega;***
- e) ***andmed selle kohta, kui suures ulatuses on saavutatud eesmärkide vahel koostoime ja programmi vastastikune täiendavus muude asjakohaste liidu programmidega;***

- f) *liidu lisaväärtus ja programmi LIFE pikaajaline mõju, et otsustada meetmete uuendamise, muutmise või peatamise üle;*
- g) *sidusrühmade kaasamise määr;*
- h) *kvantitatiivne ja kvalitatiivne analüüs programmi LIFE mõju kohta direktiivides 92/43/EMÜ ja 2009/147/EÜ loetletud elupaikade ja liikide kaitsestaatusetele;*
- i) *artikli 8 lõikes 2 c osutatud üleliidulise geograafilise katvuse analüüs ja kui sellist katvust ei ole saavutatud, katvuse puudumise põhjuste analüüs.*

3. Programmi *LIFE* rakendamise lõpul, kuid mitte hiljem kui neli aastat pärast artikli 1 teises lõigus nimetatud tähtaja möödumist, viib komisjon läbi programmi *LIFE* lõpphindamise.
4. Komisjon edastab hindamise tulemused koos oma kommentaaridega Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele *ning teeb hindamise tulemused avalikult kättesaadavaks.*

V PEATÜKK

ÜLEMINEKU- JA LÖPPSÄTTED

Artikkel 20

Teave, kommunikatsioon ja avalikustamine

1. Liidu rahaliste vahendite saajad tunnistavad liidu rahaliste vahendite päritolu ja tagavad selle nähtavuse (eriti projekte ja nende tulemusi reklaamides), andes eri sihtrühmadele, sealhulgas meediale ja üldsusele selle kohta sidusat, tulemuslikku ja proportsionaalset suunatud teavet. *Selleks kasutavad rahaliste vahendite saajad II a lisas kujutatud programmi LIFE logo või, kui see ei ole võimalik, mainivad programmi LIFE kogu oma kommunikatsioonitegevuses ning logo peab olema strateegilistes kohtades asuvatel teadetetahvritel üldsusele nähtaval kohal. Kui komisjon ei ole määranud teisiti, kannavad kõik programmi LIFE raames soetatud kestvuskaubad programmi LIFE logo.*
2. Komisjon rakendab programmi *LIFE* ning selle meetmete ja tulemustega seotud

teavitus- ja kommunikatsioonimeetmeid. Programmile **LIFE** eraldatud rahalised vahendid peavad ühtlasi aitama kaasa liidu poliitiliste prioriteetide tutvustamisele, niivõrd kuivõrd need on seotud artiklis 3 osutatud eesmärkidega.

Artikkel 20a

Komiteemenetlus

- 1. Komisjoni abistab programmi LIFE komitee. Kõnealune komitee on komitee määruse (EL) nr 182/2011 tähenduses.**
- 2. Käesolevale lõikele viitamisel kohaldatakse määruse (EL) nr 182/2011 artiklit 5.**
- 3. Kui komitee arvamust ei esita, ei võta komisjon rakendusakti eelnõu vastu ja kohaldatakse määruse (EL) nr 182/2011 artikli 5 lõike 4 kolmandat lõiku.**
- 4. Komisjon esitab igal aastal komiteele aruande allprogrammide rakendamisel tehtud üldiste edusammude kohta ja konkreetsete meetmete kohta, muu hulgas programmist LIFE eraldatud eelarvevahendite kaudu rakendatud segarahastamistoimingute kohta.**

Artikkel 21

Delegeeritud volituste rakendamine

- 1. Komisjonile antakse õigus võtta vastu delegeeritud õigusakte käesolevas artiklis sätestatud tingimustel.**
- 2. Artikli 18 lõigetes 2 ja 2a osutatud õigus võtta vastu delegeeritud õigusakte antakse komisjonile kuni 31. detsembrini 2028.**
- 3. Euroopa Parlament või nõukogu võib artikli 18 lõigetes 2 ja 2a osutatud volituste delegeerimise igal ajal tagasi võtta. Tagasivõtmise otsusega lõpetatakse otsuses nimetatud volituste delegeerimine. Otsus jõustub järgmisel päeval pärast selle avaldamist *Euroopa Liidu Teatajas* või otsuses nimetatud hilisemal kuupäeval. See ei mõjuta juba jõustunud delegeeritud õigusaktide kehtivust.**
- 4. Enne delegeeritud õigusakti vastuvõtmist konsulteerib komisjon kooskõlas 13. aprilli 2016. aasta institutsioonidevahelises parema õigusloome kokkuleppes sätestatud põhimõtetega iga liikmesriigi määratud ekspertidega.**

5. Niipea kui komisjon on delegeeritud õigusakti vastu võtnud, teeb ta selle samal ajal teatavaks Euroopa Parlamendile ja nõukogule.
6. Artikli 18 ***lõigete 2 ja 2a*** alusel vastu võetud delegeeritud õigusakt jõustub üksnes juhul, kui Euroopa Parlament või nõukogu ei ole kahe kuu jooksul pärast õigusakti teatavakstegemist Euroopa Parlamendile ja nõukogule esitanud selle suhtes vastuväidet või kui Euroopa Parlament ja nõukogu on enne selle tähtaja möödumist komisjonile teatanud, et nad ei esita vastuväidet. Euroopa Parlamendi või nõukogu algatusel pikendatakse seda tähtaega kahe kuu võrra.

Artikkel 22

Kehtetuks tunnistamine

Määrus (EL) nr 1293/2013 tunnistatakse kehtetuks alates 1. jaanuarist 2021.

Artikkel 23

Üleminekusätted

1. Käesolev määrus ei mõjuta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 614/2007¹ ning määruse (EÜ) nr 1293/2013 kohaste asjaomaste meetmete jätkumist või muutmist kuni nende meetmete lõpetamiseni ning neid kohaldatakse asjaomaste projektide suhtes kuni nende lõpetamiseni.
2. Programmi ***LIFE*** rahastamispaketist võib katta ka tehnilise ja haldusabi kulud, mis on vajalikud selleks, et tagada üleminek programmi ***LIFE*** ning määruste (EÜ) nr 614/2007 ja (EL) nr 1293/2013 alusel vastu võetud meetmete vahel.
3. Vajaduse korral võib kanda eelarvesse assigneeringuid ka pärast 31. detsembrist 2027, et katta artikli 5 lõikega 4 ette nähtud kulusid, selleks et oleks võimalik hallata projekte, mis ei ole selleks kuupäevaks veel lõpule viidud.
4. Tagasimaksed määruse (EL) nr 1293/2013 alusel loodud rahastamisvahenditest võib investeerida [InvestEU fondi] alusel loodud rahastamisvahenditesse.
5. Assigneeringuid, mis vastavad määruse (EÜ) nr 614/2007 või määruse (EL) nr 1293/2013 alusel alusetult makstud summade tagasimaksmisest tulenevale sihtotstarbelisele tulule, kasutatakse vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu

¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. mai 2007. aasta määrus (EÜ) nr 614/2007 keskkonna rahastamisvahendi (LIFE+) kohta (ELT L 149, 9.6.2007, lk 1).

määruse (EL, Euratom) nr 966/2012¹ artiklile 21 programmi **LIFE** rahastamiseks.

Artikkel 24

Jõustumine

Käesolev määrus jõustub kahekümnendal päeval pärast selle avaldamist *Euroopa Liidu Teatajas*.

Käesolev määrus on tervikuna siduv ja vahetult kohaldatav kõikides liikmesriikides.

....

Euroopa Parlamendi nimel
president

Nõukogu nimel
eesistuja

¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta määrus (EL, Euratom) nr 966/2012, mis käsitleb Euroopa Liidu üldeelarve suhtes kohaldatavaid finantseeskirju ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ, Euratom) nr 1605/2002 (ELT L 298, 26.10.2012, lk 1).

I LISA

Üksused, kellele võib toetusi anda ilma projektikonkursita

1. Keskkonnaõiguse rakendamise ja jõustamise Euroopa Liidu võrgustik (IMPEL);
2. Euroopa prokuröride võrgustik keskkonnaküsimustes (ENPE);
3. Euroopa Liidu kohtunike foorum keskkonnaküsimustes (EUFJE).

II LISA

Näitajad

1. Väljundnäitajad
 - 1.1. Selliste projektide arv, millega arendatakse, tutvustatakse ja edendatakse innovaatilisi meetodeid ja lähenemisviise.
 - 1.2. Selliste projektide arv, millega rakendatakse parimat tava looduse ja bioloogilise mitmekesisuse valdkonnas.
 - 1.3. Selliste projektide arv, millega töötatakse välja või rakendatakse asjakohaseid liidu õigusakte või poliitikasuundi või teostatakse nende üle järelevalvet või tagatakse nende täitmine.
 - 1.4. Selliste projektide arv, millega parandatakse juhtimist avaliku ja erasektori osalejate suutlikkuse suurendamise ja kodanikuühiskonna kaasamise abil.
 - 1.5. Selliste projektide, ***sealhulgas strateegiliste integreeritud ja strateegiliste loodusprojektide*** arv, millega rakendatakse
 - peamisi kavasad ja strateegiaid;
 - meetmeprogramme looduse ja bioloogilise mitmekesisuse valdkonna eesmärkide integreerimiseks.
2. Tulemusnäitajad
 - 2.1. Keskkonna ja kliimaga seotud netomuutus, mis tehakse kindlaks, kui koondatakse projektidetasandi näitajad, mis määratakse kindlaks järgmiste allprogrammide konkursikutses:
 - loodus ja bioloogiline mitmekesisus ning
 - ringmajandus ja elukvaliteet ning mis hõlmavad vähemalt järgmist:
 - õhukvaliteet,
 - mullastik,
 - vesi,

- jäätmed,
- *kemikaalid,*
- *müra,*
- *ressursikasutus ja -tõhusus,*

- kliimamuutuste leevendamine ja nendega kohanemine

- ning puhtale energeetikale üleminek.

- 2.2. Kumulatiivsed investeeringud, mis on tehtud tänu projektidele või saadud rahastusele (miljonit eurot).
- 2.3. Projektidesse kaasatud või toetusi saavate organisatsioonide arv.
- 2.4. Nende projektide osakaal, millel on olnud stimuleeriv mõju pärast projekti lõppkuupäeva.

LISA IIa
Programmi logo

